

Лук'яненко О. В. «І що це не педагог, не дай бог...»: практика у педагогічних вишах Української РСР доби «відлиги» (ч.1) // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2015. Випуск 102 – С.112-115.

УДК 94 (477) «1953/1964» : 378

Лук'яненко Олександр Вікторович

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
lukyanenko.ov@gmail.com

«І ШО ЦЕ НЕ ПЕДАГОГ, НЕ ДАЙ БОГ...»: ПРАКТИКА У ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШАХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (Ч.1)

Анотація. Стаття ілюструє зміни у процесі організації та проходження педагогічної практики студентів пединститутів УРСР періоду десталінізації (1953-1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило описати проблему ставлення до неї викладачів вишів та учителів шкіл; виявити її реальне та бажане змістове наповнення, порівняти можливості освітян в організації педагогічної та політехнічної виробничої практики молоді.

Ключові слова: повсякдення, педагогічна практика, політехнічна практика, вища педагогічна школа, десталінізація

Лукьяненко Александр Викторович

кандидат исторических наук, ст. преподаватель кафедры культурологии
Полтавского национального педагогического университета им. В. Г. Короленко

«И ЧТО ЭТО НЕ ПЕДАГОГ, НЕ ДАЙ БОГ...»: ПРАКТИКА В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ УССР ВРЕМЕН «ОТТЕПЕЛИ» (Ч.1)

Аннотация. Статья иллюстрирует изменения в процессе организации и прохождения педагогической практики студентов пединститутсов УССР периода десталинизации (1953-1964 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило описать проблему отношения к ней

преподавателей вузов и учителей школ; выявить ее реальное и желаемое содержательное наполнение, сравнить возможности педагогов в организации педагогической и политехнической производственной практики молодежи.

Ключевые слова: *повседневность, педагогическая практика, политехническая практика, высшая педагогическая школа, десталинизация*

Oleksandr V. Lukyanenko

Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural studies sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

“AND IT IS NOT THE TEACHER, GOD FORBID...”: PRACTICE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UkrSSR DURING THE PERIOD OF THE “THAW” (P.1)

***Abstract.** The article illustrates the changes in the organization of the pedagogical practice of students in the institutes of the UkrSSR during the period of de-Stalinization (1953-1964). Application of content analysis of the press allowed to describe the attitude of university lecturers and school teachers to the problem; to discover its real and desirable content, to compare capabilities of teachers in the organization of educational and polytechnic manufacturing practices of youth.*

Keywords: *everyday life, pedagogical practice, polytechnic practice, higher school, de-Stalinization.*

З університетської лави ми знаємо класичне філософське твердження про те, що практика – це критерій істини. Педагогічна ж практика упевнено може вважатися критерієм істинності вибору педагогічної професії молодою людиною. Після перших уроків біля дошки з «живими», а не віртуальними дітьми багато хто проводить переоцінку своїх мрій та устремлінь. Пригадується, як окремі мої одногрупники, вкусивши з цього «дерева пізнання добра та зла» нелегкого учительського хліба, упевнено покрокували писати заяви на переведення зі стаціонару на заочне відділення, а згодом і взагалі зникли з педагогічного обрію. Щось доволі схоже було й упродовж формування радянської педагогічної школи пост-сталінської доби. У Київському ДПІ у 1963 р. пролунала цікава думка про те, що українські освітяни мали відроджувати

традиції прогресивних педагогів минулого. Молоді педагоги повинні були починали своє знайомство зі школою не з розмірковування над її проблемами, а стаючи на місце учителя та даючи зразковий урок [9]. Ми спробували витворити загальний образ першого професійного досвіду, що його мали студенти педагогічних вишів УРСР к 1953-1964 роках. Для цього скористалися публікаціями студентів, викладачів вузів та учителів загальноосвітніх навчальних закладів, які стосувалися їхнього перебування у школах країни на педагогічних та виробничих практиках. Тим паче, що доба деєталінізації ознаменувалася черговою хвилею змін в організації цього процесу, що викликало дискусії в освітянських колах.

Про педагогічну практику освітяни «відлиги» згадали у другій половині 1950-х. У цей період молодь, окрім сільськогосподарської, проходила педагогічну практику у школах, політехнічну на промислових підприємствах та установах, та літню педагогічну піонерських таборих. Останній вид часто реалізувався найменше. Наприклад, у Житомирському ДПІ у 1955 р. лише 15% студентів другого курсу змогли влаштуватися на роботу в літні табори через перенасиченість ринку праці освітянами. До речі, ця ситуація особливо не змінилася й нині. У багатьох оздоровчих таборих проходить «відсів» практикантів. На роботу залишаються лише потрібний відсоток, який заклад може забезпечити не лише роботою, але й заробітною платою відповідно до штатного розпису. У середині століття ситуація, певне, була такою ж самою. Тому викладачі Житомирського вишу рекомендували Міносвіти дозволити їм залучати тих студентів, що не прилаштувалися у піонерські табору, на колгоспну роботу. Тим паче, що на 1956 р. освітяни розраховували на літнє працевлаштування лише 10% своїх вихованців [1].

На третьому курсі молодь також ставала до проходження політехнічної практики. Вона виводила молоде покоління з класів на фабрики та заводи. Мода на виховання здібного до всього спеціаліста найширшого профіля діяла. Наприклад, у 1958 р. у Ніжині 53 студенти-фізики III-IV курсів практично закріплювали знання з технології матеріалів на міському механічному заводі.

Молодь працювала у ливарному, ковальському та токарно-верстатному цехах, набувала досвіду в слюсарно-монтажних бригадах. Студенти паралельно з виробництвом готувалися й до теоретичних заліків. Так, на підприємстві вони підбирали зразки матеріалів для власних курсових робіт та виготовляли наочності для захисту – перевірені практичним досвідом плакати, схеми або ж розміщували деталі на фанерних щитах [17].

Політехнічна практика не була споглядальною навпроти, вона дозволяла не лише набути досвіду, але й ставала джерелом додаткових трудових ресурсів для установ. Наприклад, вихованці Київського ДПІ на III курсі знайомилися з роботою на металообробному та авторемонтному заводах. Студенти-фізики працювали по 8 годин на день. У такому режимі вони присвячували 9 днів слюсарній справі, 6 днів роботі за верстатами, 2 дні вправлінням у цеху по обробці металу тисненням, та по 2 дні у ливарному, зварювальному та деревообробному цехах. Таким чином, один студент за 23 дні активної практики відробляв підприємству 184 людино-години. Не дивно, що в кінці практики окремі студенти виходили з професійними посвідченням. Так, у 1958 р. 33 молодим освітянам присвоїли 3-4 розряди, а студент Жабінський навіть отримав 5 розряд токаря. Мусимо зробити ремарку, що педагогічні виші у більшості своїй були жіночими навчальними закладами у силу традиції та специфіку професії. Це інколи породжувало труднощі в організації виробничої політехнічної практики молоді. Скажімо, у квітні 1958 р. на 3 авторемонтних заводах Києва проходив практику IV курс згадуваного вище КДПІ. Спочатку дирекція заводів навіть вагалася, чи можна їм допускати до процесу студентів-дівчат. Проте, справа виявилася навіть цікавішою. В кінці роботи керівництво навіть оголошувало подяки дівчатам виконання планів, високий рівень освіти та паралельну культурну роботу на виробництві [18]. Прикметно, що саме практика студентів стала тлумачитись як реальне виконання настанов про зв'язок освіти з життям. Щоб продемонструвати плюси педагогічної практики, викладачі Черкаського ДПІ навіть пропонували розширити раду інституту, яка раніше складалася лише зі штатних викладачів. До неї, за пропозицією

черкашан, мали б увійти спочатку директор базової школи, а потім навіть пропонувалося розширити раду представниками колективів підприємств та колгоспів, директорами та завучами інших шкіл, де проходили практику їхні студенти [21].

Та не завжди політехнізм практики поєднувався з роботою за верстатом. Інколи за браком виробничої бази виші обмежувалися просвітницькою діяльністю. Так, Луганський ДПІ виходив до неможливості влаштувати дівчат на окремі посади шляхом відправки їх посланцями в села. У 1962 р. окремі з них під керівництвом Л. Карпової провели в сільській місцевості Новосвітлівського району Луганщини 3 місяці. Дівчина за цей час прочитала 150 лекцій на теми «Чим багаті надра району?», «Польоти в космос», «Семирічка в дії», «Наука не знає чудес» тощо. Їхнє втручання у питання виробництва тоді полягало здебільшого у з'ясуванні того, що деякі підприємства Луганщини нехтували обов'язками шефів. У той час як їхні кийвські колеги за роботу отримували категорії, видаючи готовий продукт, луганські практиканти на виході давали... доповідні про порушення у міськкомі партії [19].

Проте, найзначущішою була саме практика біля класної дошки. У 1957 р. держава почала чергове коло реформ в освіті. Однією з них була й система проходження практики. Педагогам УРСР запропонували стати до обговорення нововведень. Науковці не забарилися з побажаннями. Одним із них був час її проходження. Викладачі з Ужгороді були переконані, що найзмістовнішу педагогічну практику слід було перенести з п'ятого на третій курс. Мотивація була простою: на п'ятому курс молодь готувалася до захисту диплому та складання державних іспитів, тому, заклопотана, мало думала про якість своєї роботи у школі [2].

Проте, у 1957 р. студенти не так вже і багато часу проводили зі школярами. Наприклад, викладачі Ізмаїльського педагогічного зауважували, що студенти за 10-12 уроків не набували ґрунтовного практичного знання [3]. Тому освітяни Дрогобича рекомендували відправляти молодь на довготривалу практику в

школи області терміном аж на цілий академічний рік. Вони пропонували, аби студенти-заочники відповідного курсу на час відсутності їхніх колег зі стаціонару повноцінно навчалися у стінах інститутів [7].

Окремі положення були сприйняті центром. На річну практику стали їздити четвертокурсники. Уже у 1963 р. це породило нові зауваження. Так, директор Бабинської восьмирічної школи Кіцманівського району Чернівецької області І. Кирилюк стикнувся з роботою студентів IV курсу Кам'янець-Подільського педінституту. З огляду на свій досвід він зауважив, що на річну практику все ж слід було посилати студентів 5. Раніше викладачі вишів мотивували небажання відправляти студентів випускного курсу на практику їхньою заклопотаністю перед державними іспитами. Тут ситуація виявилася кардинально протилежною. Студент-випускники були практично підготовленішими. На відміну від своїх молодших колег, вони вже опанували всі методики та основні предмети [10].

У той самий час освітяни вищої школи займали кардинально протилежні позиції від учителів середньої ланки освіти. Лектори Кам'янець-Подільського педінституту навпаки не рекомендує переносити практику на 5 курс. Вони вважали, що практика на 4 курсі допомагала побачити прогалини у знаннях молоді. Якби вона була пересунута на випускний рік, то молодь не опанувала б того, що не зрозуміли на практиці. Вони, як свого часу їхні колеги з Ужгорода за сім років до того, взагалі пропонували розвантажити 9 семестр для підготовки до заліків та іспитів [11]. На схожих позиціях стояли й їхні колеги з Ровенського педінституту. Прикладом їхньої упевненості був студент-практикант С. Строзюк. У 1963 р. він сам переконався, що у школу мали відправляти на 4 курсі, а не на 5. Його колега з фізмату під час учителювання постійно записував у конспект усе цікаве та незрозуміле, з чим стикався під час роботи. Потім він мав змогу перевірити свої педагогічні здогадки на практичних заняттях у виші наступного академічного року [13]. Не даремно їхні колеги з Дрогобича перші самостійні уроки практикантів 4 курсу називали

саме тим елементом, якого не вистачало, щоб бути справнім педагогом ще до отримання диплому [14].

Вихід у різноспрямованих вимогах школи та вишу шукали завдяки компромісам. Одним із них стала пропозиція скоротити перебування студента-практиканта у школі з року до шести місяців. Однак, викладачі були не згодні з цим планом. Наприклад, у Вінницькому ДПІ вважали, що власний досвід студентів, набутий у школі, не можна було замінити нічим. Тому саме річний термін видавався найоптимальнішим для перетворення набутих навичок у сталі форми освітянської поведінки [12]. А їхні рівненські колеги зауважували, що піврічна робота студента негативно вплине на знання учнів через часту зміну учителя у класі [13].

Окрім строків та термінів, викладачі вузів мали й своє бачення місця проведення та змістового наповнення практики. Задля з'ясування найдоцільніших умов у вересні 1959 р. у Житомирському ДПІ провели збори практикантів з директорами, завучами та класними керівниками шкіл області. На думку житомирських педагогів, кращою формою організації було проходження практики студентом в тому самому класі, в одній школі, з одним колективом кілька років поспіль. За одним класом пропонувалося закріпити по одному студенту. Робота студентських бригад на одному класі вважалася такою, що вела до знеособлення та робота без індивідуальності. Освітняни вважали, що на I курсі студенти повинні були бути присутніми у класах як загонові вожаті та помічники класного керівника, хоча й не вивчали психолого-педагогічних дисциплін. Молодші курси мали б бути у школі два рази на тиждень по вівторках та четвергах [4]. Схожі рекомендації лунали й від інших освітян. Так, Л. Гоменко зауважувала, що 1-2 студенти ще з I курсу мали бути прикріпленими до певного до класу школи-інтернату у якості помічників вихователів, піонервожатих жовтенят та піонерів у перших класах, чи керівників гуртках «Умілі руки», хореографії чи гуртового співу [5].

Якщо ж говорити про дебати стосовно географії практики у широкому розумінні, то її вектор був однозначно спрямованим у село. У Запорізькому

ДПП це називали не інакше як практикою «в умовах майбутньої професії», де молодь могла знайти «свій «природний ґрунт», бо периферійні школи, на думку освітян, були тим місцем, де гартувалася воля практиканта [6].

Третя складова просторової орієнтації практики полягала у площині антропологічної складової. Педагогічний досвід, на глибоке переконання освітян, мав формуватися виключно у середовищі педагогічно обдарованих учителів. В реальному житті все було інакше. Проблему на загальне підняв Київський ДПП. На кінець «відлиги» склалася така ситуація, що випускники консерваторій не хотіли йти читати музику та співи до школи. Вони вважали заняття «не їхнім інтелектуальним рівнем». Тому Київський виш, як й інші педагогічні інститути УРСР, у 1964 р. уже упродовж декількох років на своєму філологічному факультеті готував шкільних учителів музики та співів. Виш зіткнувся з труднощі в організації практики. У школах не було кваліфікованих учителів, які б могли поділитися досвідом роботи. Тому їхні вихованці часто поверталися з практики зневіреними та розчарованими. Поширеними були факти, коли гарних студентів відправили на «навчання» до посередніх учителів. А посередніх студентів навпаки – до досвідчених майстрів. Це, на думку, ініціаторів таких експериментів мало б стимулювати гірших до зміни та роботи над собою. Проте, вийшло все гірше, аніж розраховували. Наприклад, студентка-відмінниця Барімчук після такого випробування в Димидівській середній школі на Київщині не збагатилася сама, та й не допомогла нічим школі. Навпаки, після повернення навіть отримала питання любові до своєї професії [15].

З іншого боку, людський вимір організації практики змусив освітян закликати до того, аби молодь до школи готували люди, які мали б бодай найменший досвід учительської роботи. Наприклад, кафедра педагогіки Дніпропетровського університету у свій час втратила статус між представниками педагогіки області та міста саме через те, що її викладачі й дня не працювали у школі і не мали нахилів у викладацькій роботі [16].

Четверта складова змін мала б торкнутися фіксації здобутків практикантів та оцінки їхніх досягнень. У Житомирському ДПІ у 1959 р. пропонували поширити проведення загальноінститутських та загальнофакультетських зборів з підбиттям підсумків практик. Мала б змінитися й їхня форма. Наявна у більшості вишів полягала у звітних виступах завідувачів кафедр та учителів та давала нульовий ефект. З 1959 р. у Житомирі стали проводити такі звіти на педрадах шкіл, що мало стимулювати молодь до покращення своєї роботи, а викладачі вишів до кращої підготовки педагогічної зміни. Інша проблема, яку житомиряни називали «Ахілесовою п'ятою» педагогічної практики, була її оцінка. У кінці 1960-х років у навчальному плані студента в очі кидалася відсутність заліку з практики. Педагоги Житомирського ДПІ двічі зверталися до Міносвіти вирішити це питання, але клопотання залишалося без відповіді. Тому наказ директора увів диференційоване оцінювання практики по вишу [4].

Чергова складова оцінювання успіхів молоді полягала у зміні формату ведення документації. Освітняни прагнули, аби молодь в обов'язковому порядку вела педагогічний щоденник практиканта, відсутні на той час. Цей документ мав носити форму педагогічних роздумів майбутнього вчителя [4]. Обговорення студентами проведеного уроку педагоги вважали недосконалим. Після нього молодь розходилася і забувала отриманий досвід. Натомість щоденник мав зафіксувати їх для подальших педагогічних пошуків та самовдосконалення. У 1960-х вони-таки добилися свого. Проте, наявність щоденника ще не завжди означала, що молодь розуміла його значення. Наприклад, викладачі Ніжинського ДПІ аналізували педагогічні записи своїх студентів. Це дало змогу оцінити не лише якість проведених уроків, але й зазирнути у ціннісний світ молоді та побачити рівень їхньої професійної сформованості. У щоденнику практикантів освітняни знаходили щирі сповідь перед собою, як вони казали, перед совістю педагога.

Пропоную поглянути на окремі витяги з педагогічним коментарем ніжинських освітян. Як зразковий наводився запис студента Івана Васильовича: «Ці дні у мене болить душа – писав. – Я обіцяв Володі попрацювати з ним з

арифметики, і сам же не прийшов до школи. Мені терміново викликали додому. А Володя ж чекав! Швидше б побачити його і пояснити все». Ідеальний щоденник мав містити сумніви, захоплення та радощі, а головне – педагогічний оптимізм і усвідомлення свого обов'язку. Такими були записи Ольги Євгенівни, «скоромної, непомітної студентки»: «Практика вже закінчилася. Треба ще здати курсову роботи на захист, скласти заліки, до екзамену готуватися. А хотілося би продовжити практику. Цікаво працювати у школі, тільки дуже багато знати і уміти треба». На противагу йому цитували наступне: «Призначив на сьогодні заняття з відстаючими, а вони не прийшли. Ну й що ж! Напрошуватись зі своїм добром не буду». Тут педагоги вбачали егоїзм, педагогічну байдужість та не усвідомлення свого обов'язку. Тому запитували читачів: «це страшно для вчителя, де ж радість віддачі своїх сил у цього студента?» [8].

З іншого боку, доцент кафедри української мови Кіровоградського ДПІ М. Чегот мав інше бачення записів студентів. У 1964 р., попри усі «благі наміри», вони, за висловом освітянина, так і не змогли вийти за межі справжнього ремісництва. Він зауважував, що мало того, що студенти-практиканти III курсів йшли на практику, лише починаючи вивчати методику літератури, так ще у них вимагали «зайвої писанини» Це, на думку педагога, лише розвивало формалізм. Більшість записів у щоденниках, окрім книг протоколів зборів обговорення уроків, були записи такого плану: «відвідала урок української мови, проведений М.». Це аж ніяк не передавало духу дискусії, що міг панувати в академічній групі. Та й студенти писали їх сяк-так, бо розуміли, що мало хто з викладачів їх читав [20].

Тож, у добу «відлиги» освітяни найбільше переймалися декількома питаннями організації практики: часу та простору проведення, а також форми фіксуванням здобутків та методів оцінювання. Проте, більшість перелічених у цьому дослідженні заходів залишилися лише пропозиціями. Наступна розвідка має показати реальні здобутки а проблеми, що їх мали педагоги, формуючи свою підростаючу зміну.

Література

1. Ковмір Ю., Близнюк С. Ближче до життя // Радянська освіта. – 10 грудня 1955. – №50.– С.4.
2. Артеменко М. Перші кроки // Радянська освіта. – 16 лютого 1957. – №7.– С.3.
3. Гольдін Ф. Ближче до практики // Радянська освіта. – 23 березня 1957. – №12.– С.3.
4. Близнюк С. Студент прийшов у школу // Радянська освіта. – 25 червня 1960. – №51.– С.2.
5. Гоменко Л. На практиці у школі-інтернаті // Радянська освіта. – 30 липня 1960. – №61.– С.2.
6. Бисикало С. Хвилювання першого уроку // Радянська освіта. – 18 січня 1961. – №5.– С.2.
7. Дмитровський Є. Краще вчити вчителів // Радянська освіта. – 23 серпня 1961. – №67– С.3.
8. Пінчук Т. Щоденник Ольги Євгенівни. // Радянська освіта. – 27 червня 1962. – №50.– С.2.
9. Литвинов С. Кафедра педагогіки і вчитель // Радянська освіта. – 12 січня 1963. – №3.– С.1.
10. Кирилюк І. Покликання, перевірене життям // Радянська освіта. – 16 лютого 1963. – №13.– С.2.
11. Ільїн Г. Цікаво, корисно // Радянська освіта. – 16 лютого 1963. – №13.– С.2.
12. Власенко О. Власний «методичний арсенал» // Радянська освіта. – 27 лютого 1963. – №16.– С.2.
13. Строзюк С. Доцільно і бажано // Радянська освіта. – 6 березня 1963. – №18.– С.2.
14. Комарницький О. Перші уроки – в кращих школах // Радянська освіта. – 20 березня 1963. – №21.– С.2.
15. Петровський О. Важіль естетичного виховання // Радянська освіта. – 30 вересня 1964. – №78.– С.2.

16. Пуха І., Котляр А. Зміни будуть // Радянська освіта. – 5 грудня 1964. – №97.– С.2.
17. Руденко В. Нове в житті педвузів // Радянська освіта. – 12 квітня 1958. – №15.– С.3.
18. Кордубан Г., Жирноклеєв В., Резнік Г., Чумак М. Студенти педвузу на виробничій практиці // Радянська освіта. – 5 грудня 1958. – №49.– С.4.
19. Карпова Л. Посланці вузу в селі // Радянська освіта. – 3 березня 1962. – №18.– С.2.
20. Чегот М. Гордість бути наставником // Радянська освіта. – 19 серпня 1964. – №66.– С.2.
21. Тевлін Я. Органі колективного керівництва // Радянська освіта. – 16 лютого 1957. – №7.– С.3.

References

1. Kovmir YU., Blyznyuk S. Blyzhche do zhyttya // Radians'ka osvita. – 10 hrudnya 1955. – №50.– S.4.
2. Artemenko M. Pershi kroky // Radians'ka osvita. – 16 lyutoho 1957. – №7.– S.3.
3. Hol'din F. Blyzhche do praktyky // Radians'ka osvita. – 23 bereznya 1957. – №12.– S.3.
4. Blyznyuk S. Student pryushov u shkolu // Radians'ka osvita. – 25 chervnya 1960. – №51.– S.2.
5. Homenko L. Na praktytsi u shkoli-internati // Radians'ka osvita. – 30 lyupnya 1960. – №61.– S.2.
6. Bysykalo S. Khvylyuvannya pershoho uroku // Radians'ka osvita. – 18 sichnya 1961. – №5.– S.2.
7. Dmytrovs'kyu YE. Krashche vchyty vchyteliv // Radians'ka osvita. – 23 serpnya 1961. – №67– S.3.
8. Pinchuk T. Shchodennyk Ol'hy Yevhenivny. // Radians'ka osvita. – 27 chervnya 1962. – №50.– S.2.
9. Lytvynov S. Kafedra pedahohiky i vchytel' // Radians'ka osvita. – 12 sichnya 1963. – №3.– S.1.

10. Kyrylyuk I. Poklykannya, perevirene zhyttyam // Radyans'ka osvita. – 16 lyutoho 1963. – №13.– S.2.
11. Il'yin H. Tsikavo, korysno // Radyans'ka osvita. – 16 lyutoho 1963. – №13.– S.2.
12. Vlasenko O. Vlasnyy «metodychnyy arsenal» // Radyans'ka osvita. – 27 lyutoho 1963. – №16.– S.2.
13. Strozyuk S. Dotsil'no i bazhano // Radyans'ka osvita. – 6 bereznya 1963. – №18.– S.2.
14. Komarnyts'kyi O. Pershi uroky – v krashchykh shkolakh // Radyans'ka osvita. – 20 bereznya 1963. – №21.– S.2.
15. Petrovs'kyi O. Vazhil' estetychnoho vykhovannya // Radyans'ka osvita. – 30 veresnya 1964. – №78.– S.2.
16. Pukha I., Kotlyar A. Zminy budut' // Radyans'ka osvita. – 5 hrudnya 1964. – №97.– S.2.
17. Rudenko V. Nove v zhytti pedvuziv // Radyans'ka osvita. – 12 kvitnya 1958. – №15.– S.3.
18. Korduban H., Zhyrnoklyeyev V., Reznik H., Chumak M. Studenty pedvuzu na vyrobnychiy praktytsi // Radyans'ka osvita. – 5 hrudnya 1958. – №49.– S.4.
19. Karpova L. Poslantsi vuzu v seli // Radyans'ka osvita. – 3 bereznya 1962. – №18.– S.2.
20. Chehot M. Hordist' buty nastavnykom // Radyans'ka osvita. – 19 serpnya 1964. – №66.– S.2.
21. Tevlin YA. Orhani kolektyvnoho kerivnytstva // Radyans'ka osvita. – 16 lyutoho 1957. – №7.– S.3.

Summary

The article illustrates the changes in the organization of the pedagogical practice of students in the institutes of the UkrSSR during the period of de-Stalinization (1953-1964). Application of content analysis of the press allowed to describe the attitude of university lecturers and school teachers to the problem; to discover its real and desirable content, to compare capabilities of teachers in the organization of educational and polytechnic manufacturing practices of youth.

Teaching practice was mentioned by the teachers of the “thaw” in the second half of the 1950s. During this period, young people, other than agricultural, held teaching practice in schools, polytechnics and in industrial facilities, and in summer educational pioneer camps. For example, in Zhytomyr SPI in 1955, only 15% of second-year students were able to get a job in the summer camps because of oversaturation of the market labor educators. Incidentally, this particular situation has not changed today. In many camps there is a "screening" of interns. At work are only required percentage that institution can supply not only with work but also with wages according to staff. In mid-century, situation, apparently, was the same. Therefore Zhytomyr university teachers recommended the Ministry of Education to allow them to attract those students not working in pioneer camps in the collective farm work. Moreover, in 1956 teachers expected only 10% of their pupils to be involved in summer employment.

In the third year the youth also came to the Polytechnic practice. It deduced the younger generation of classes on factories. Fashion of the decade was to have a specialist of the widest range. For example, in 1958 in Nizhyn city 53 III-IV year students of physics virtually fixed knowledge in technology of materials at mechanical plant of the city. Young people working in foundry, forging and lathe-machined shops, acquired experience. Students prepared to the theoretical tests parallel with the production. Thus, they selected samples of materials for their own coursework and produced visibility - proven expertise in posters, charts or placed plywood boards on the details.

Polytechnique was contemplative practices contrary, it is possible to not only gain experience but also became a source of additional labor for the institutions. For example, students of the Kiev SPI at the third course acquainted with work in metal and car repair plants. Physics students worked 8 hours a day. In this mode, they dedicate 9 days to metalwork case, 6 days to working at the machines, two days to Practice in the shop for processing metal stamping, and 2 days to the foundry, welding and woodworking shops. Thus, one student for 23 days of active practice worked out 184 man-hours. Not surprisingly, at the end of practice some students came out of professional identity. Thus, in 1958, 33 young teachers were assigned 3-4 category and the student Zhabinskyy received category 5 of the turner. We have to make a remark that there were mostly females in pedagogical universities because of tradition and specific profession. This sometimes gave rise to difficulties in the organization of production Polytechnic practices of youth. For example, in April 1958, IV course students of mentioned above Kyiv SPI passed practice at 3 auto-repair factories of Kyiv. First Directorate of the plants even hesitated whether to allow student-girls to process. However, it was even more interesting. At the end of the management even thanked girls for the high level of education and a parallel cultural work in manufacturing.